
Julmaa sotaa

Kustaa H. J. Vilkuna: Paholaisen sota. Teos 2006. 352 s.

■ Vilkunan kirja alkaa takaa-ajokohtauksella, jossa venäläiset sotilaat ottavat sotasaaliikseen oululaisen kauppiaan pojan Kustaa Lillbäckin aukiolla uuden vuoden aattona jossain pitkän hiihtomatkan päässä.

Siitä alkaa Lillbäckin tarinaa seuraileva kuvaus isonvihan ryöstelystä, kidutuksista ja mielivallasta. Vankina Lillbäck liittyi venäläisiin joukkoihin ja syyllistyi, myöhemmän ruotsalaisen oikeudenkäynnin kuvausten mukaan, pahempiin julmuuksiin kuin moni venäläinen. Tarinan loppupuolella ensimmäisen uhrin seuraavat uhrin saavat kostontapaisensa, kun Lillbäck menettää kätensä ja päänsä.

Suurin osa julmuuksista on tietysti hyökkääjän ja miehittäjän, mutta lienee tämän sukupolven oikeuksia korostaa sitä,

että Paholaisen sodan joukossa oli monia kotimaisia pikku-piruja. Se voi myös olla hyvä huomio, että vainoja ja kansanmurhia on Suomenkin historiassa useammassa kohdassa.

Kuvaus on piinallisen, pahoinvointia aiheuttavan yksityiskohtaista. Sitä voi tosiaan kutsua tiheäksi, vaikka Vilku- na välttää kaikkea metodisiin keskusteluihin viittaavaa. Teos on suunnattu ns. suurelle lukevalle yleisölle. Kuvaus sinänsä on elävää ja juoni kuin modernistisesta, pessimistisestä romaanista.

Työn rakenne muuntelee mikrohistoriallisia tutkimuksia. Se liikkuu Kustaa Lillbackin, muiden esimerkkitapausten ja sodan kulun välillä. Se liittyy arjen historian ja alhaalta päin lähestymisen perinteeseen – mutta ”tavallisina” sen kuvaamia ihmisiä tuskin voi pitää. Lillbackin tarina muodostaa työstä huomattavan osan, samoin sen materiaalista. Tarina on tosiaan pitkä ja siitä irtoaa paljon erilaisia mielivallan kuvauksia. Yksikään niistä ei varmaan sinänsä ole poikkeuksellinen, mutta totta kai oikeudenkäynnin syyttävä materiaali painottaa hirveyksiä selviämisen kustannuksella myös uhrien kertomuksissa omista kokemuksistaan.

Toki teoksessa käsitellään pahuuden ja mielivaltaisen julmuuden alkuperääkin. Siinä annetaan ymmärtää, että ison vihan aika ja jatkuvat julmuudet sinänsä synnyttivät ihmishirviöitä. ”Sota-aika ja miehitysvalta muuttivat kansanomaisia moraalinormistoja merkittävällä tavalla... Pahimmillaan näytti siltä, että ihmiset pysyt-

telivät hengissä täysin moraalittomin keinoin”, Vilku- na kirjoittaa. Lillbackin tarina tuntuu paikoitellen menevän hengissä selviämistä pitemmälle ja kertovan julmuudesta nauttimisesta.

Sota-aika ja poikkeusolot ja traumaattiset kokemukset saattavat synnyttää ihmishirviöitä. Näin on kaikissa vainoissa. Silti ihmishirviöt ovat yksittäistapauksia, eivätkä poikkeusolot riitä vainon ja mielivallan yleiselitykseksi: jos paha syntyy pahasta, väkivalta väkivallasta ja mielivalta mielivallasta, jää ihmettelyn aiheeksi, miksi suurempi osa ihmisistä ei ison vihan tai muidenkaan vainojen aikana lopulta itse sortunut väkivaltaan, julmuuteen tai edes tavallista suurempaan itsekkyyteen oloissa, joissa oman nahan pelastaminen oli kovan työn takana. Väkivallan katse- lu vierestä ja jopa hiljaa hyväksyminen on tietysti moraalisesti väärin, mutta sittenkin se on vielä eri asia kuin sen aiheuttaminen omilla teoilla tai käskyillä. Tämäkin pätee myös muihin kansanmurhiin ja vainoihin. Myös Vilkun kirjassa on lukuisia esimerkkejä siitä, miten kärsimys ei nosta esiin paha, jos ei jalostakaan. Pikemminkin vaikeat olot kuluttavat voimat ja luottamuksen ja jättävät tilalle vain väsymyksen, alistumisen ja kyynisyyden – eivät hyviä ominaisuuksia, mutteivät vielä varsinaista pahuuttakaan. Vilku- na sen sijaan keskittyy valitsemansa kirjan nimen mukaisesti sodan pahimpaan puoleen.

Kaikesta käy kyllä ilmi, että Vilku- na tuntee Suuren Pohjan sotansa. Sen sijaan jonkinlainen ongelma on, ettei Vilku- na

selitä näkemyksiään ja tietojaan. Joitain yleisiä huomioita venäläisen väen ylilyöntien yleisyydestä, asukkaiden omaisuuden menetysten suuruudesta ja vastaavista asioista ri- potellaan tarinan väliin. Mitään yleisempiä teorioita ja selitysmalleja ei esitellä, eikä niiden oleteta kiinnostavan tavoiteltua ”suurta yleisöä”. Näin siitäkin huolimatta, että kun nyt miehityshallintoja, vainoja ja julmia kansanmurhia on meillä eri puolilla maailmaa, myös niitä koskevia poliittisia, psykologisia, taloudellisia ja historiallisia teorioita on tarkastelu uudella innolla. Tuntuu tilaisuuden hukkaan heittämiseltä, ettei niiden kanssa käydä keskustelua, vaan kirja pysyy tiukasti omissa lähtökohdissaan ja omassa monologissaan. Jos nyt tehty ratkaisu antaa lukijan itse miettiä kirjan tarkoitusta ja ihmisen julmuuden syitä, se myös mahdollistaa kirjan lukemisen pelkkänä julmuuden kuvauksena.

Raisa Maria Toivo